

SABIMA kartleggingsnotat 19-2014

Kartlegging av biller i Sogndalsområdet, The Beetles on tour 2014, 29.juni - 6.juli 2014

Av Per Kristian Solevåg og Stefan Olberg

Mørkkongslis med Cionus alauda i veikanten ved Lærdal.

Kartlegging av biller i Sogndalsområdet, The Beetles on tour 2014, 29.juni - 6.juli 2014

The Beetles dro i år på turne til Sogndalsområdet, og hadde biller i blikket. Flere lokaliteter ble undersøkt, og sør- og vestvendte lier med ulike utforminger av løvskog ble prioritert. Det ble funnet flere rødlistede arter, og de mest interessante funnene er presentert her. Alle data er lagt ut på Artskart, og det henvises dit for andre funn. De oppsøkte lokalitetene er presentert med en liten beskrivelse.

Emneord: biller, rødlistearter, Sogndal, Luster, Lærdal.

Innledning

Sommeren 2014 gikk kartleggingsturen til «The Beetles» til Sogndalsområdet, hvor ulike lokaliteter i kommunene Sogndal, Luster og Lærdal ble undersøkt med tanke på billefaunaen. Deltagerne på turen var Ulf Hansen, Stefan Olberg, Øystein Olav Roten, Bernt Rønning, Jan Schreiber og Per Kristian Solevåg.

Sogn og Fjordane er forholdsvis dårlig kartlagt når det gjelder biller, så håpet om å gjøre noen gode funn var absolutt til stede. Vi prioriterte lokaliteter med varmt mikroklima, og mange sør- og sørvestvendte skråninger langs fjordene ble undersøkt. Disse fjellsidene har gjerne varmekjær edelløvskog ofte dominert av lind og hassel, med innslag av eik og andre løvtrær. Mange av stedene er rasutsatt, og det dannes derfor naturlig åpne områder med gressmark og steinur. Dette gjelder særlig lokalitetene Stedjeberget, Fatlaberget og Solvorn. I tillegg så er mange av disse stedene, grunnet sin beliggenhet, ikke utsatt for hogst. Det kan derfor finnes gamle trær, til dels gammel skog og mye død ved i rasmarene.

Basen vår var ved Amble Gård på Kaupanger, der vi leide et stort og staselig hus fra fordums tid med flott utsikt mot Sognefjorden og snødekte fjelltopper. Det henvises til Artskart for fullstendige artslistene, bare de mest interessante funnene omtales i rapporten.

Oppsøkte lokaliteter

Amla Øvre, Sogndal kommune UTM32N 6784080, 406824, 29. juni – 5. juli

Det ble samlet noen biller rundt gården der vi bodde i løpet av oppholdet. Av interessante arter kan nevnes engtordivel (*Geotrupes stercorarius*) i hestemøkk og glansbilleren *Nitidula bipunctata* på slakteavfall.

Stedjeberget, Sogndal kommune, mellom UTM 32N 6787544, 396534 og 32N 6788396, 397800, 30. juni og 4. juli.

Denne lokaliteten ligger langs den nedlagte riksveien. Den nye veien er nå lagt i tunell, mens den gamle veien er stengt for biler. Rasmarene ovenfor veien er stedvis dominert av hassel- og lindeskog, og er svært rasutsatt. Andre steder er det mer boreale løvtrær og noe gran. Skogen er stedvis gammel og inneholder mye død ved. Det har vært gjort en undersøkelse her tidligere av den bakkelevende billefaunaen (Solevåg, 2004), samt at det er foretatt sporadiske innsamlinger av trelevende biller. Stedjeberget ble undersøkt fra begge sider av tunnellinget, og noen kortere turer

opp i den rasutsatte lia ble foretatt. Ellers ble veikanten og trærne nærmest veien undersøkt for biller.

Fatlaberget, Sogndal kommune UTM 33V 6807721N/65590E, 30. juni, 1. juli, 3. juli, 4. juli og 5. juli.

Denne lokaliteten er i likhet med Stedjeberget svært rasutsatt, og ligger langs den nedlagte riksveien på nordsiden av Sognefjorden. Veien er nå lagt i tunell, mens den gamle veien er stengt for biler. Vestenden av lokaliteten grenser til Leikanger kommune.

Fatlaberget ble undersøkt både fra vestsiden og østsiden av tunellen. Lokaliteten er for det meste dominert av løvskog (hassel, ask og bjørk) i skråningene over veien (bilde 1), men går mer over til rasmark og gressbakk med enkeltstående trær litt lenger oppe. Her kan det bli svært varmt, og det er dermed et ideelt sted for varmekjære insekter. Vegetasjonen bar tydelig preg av lite nedbør og store mengder sol denne sommeren, da den til dels var brunsvidd mange steder. En del store eiker ble observert oppe i lia, og grassbakkene er dominert av varmekjære urter, blant annet bergmynte.

Det ble samlet både i skogen, langs veien og i gressbakkene lengre oppe (bilde 2). Veikanten langs fjorden er urterik, og vitner om et varmt mikroklima. Her har det blitt gjort undersøkelser tidligere, blant annet av NINA.

Bladbillen *Chrysolina hyperici* (NT) ble funnet på firkantperikum av Stefan Olberg (bilde 3) langs veien. Andre interessante arter som ble funnet ved Fatlaberget var: *Hypera plantaginis* (NT), *Vibidia duodecimguttata* *Cionus alauda* (NT) og *Opilo mollis* (EN). Se omtale av disse artene senere.

Bilde 1: Hasselkratt med grove dimensjoner (venstre) og Per Kristian i bankemodus ved Fatlaberget (høyre). Foto: P.K. Solevåg og Stefan Olberg.

Bilde 2: Bernt på toppen av Fatlaberget. Veien kan så vidt skimtes nede ved fjorden. Foto: P.K. Solevåg.

Bilde 3: Stefan leter etter *Chrysolina hyperici* på perikum i veikanten ved Fatlaberget. Foto: P.K. Solevåg.

Mannheller, Sogndal kommune, UTM 32N 6781758, 410283, 2. juli.

Denne lokaliteten ligger rett ved fergekaien på Mannheller, og består av en steinur dominert av tørr og åpen furuskog (bilde 5). Mannheller har et svært varmt mikroklima, og bør være ideelt for varmekjære insekter. Videre undersøkelser er ønskelig her, og da gjerne lengre vest i den bratte lia ned mot fjorden.

I en tørr furustokk ble det observert et eksemplar av en smeller som antageligvis var *Ampedus sanguineus* (Schrank, 1776), men denne ble ikke fanget. Nærmest parkeringsplassen ble det svært overraskende funnet flere eksemplarer av snutebillen *Polydrusus formosus* (Schaller, 1783) på bjørk og selje. Arten ble nylig funnet ny for Norge. Se omtale av denne arten senere.

Lokaliteten var for øvrig stengt for uvedkommende (bilde 4), men det skal mer til enn et skilt for å stoppe en gjeng billesamlere med gode funn i sikte.

Bilde 4: Ingenting stopper en ekte entomolog. *Polydrusus formosus* (Schaller, 1783) ble banket på bjørk og selje her. Foto: P.K. Solevåg.

Bilde 5: Gammel og tørr furuskog beliggende i varm li-side. Foto: Stefan Olberg.

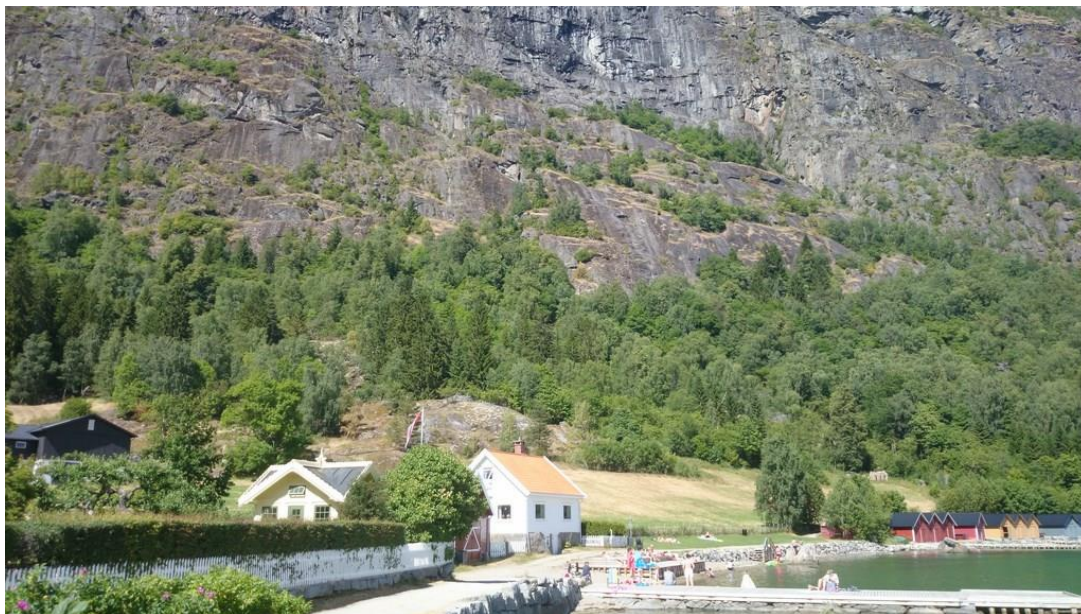

Kart 1: Her vises lokalitetene Fatlaberget (1), Stedjeberget (2) og Mannheller (3). Fra Norgeskart.no.

Solvorn, Luster kommune, UTM 32N 6797918, 406251, 1. juli.

I lia øst for dette idylliske stedet ligger det en flott sørvendt edelløvskog (bilde 6). Det dominerende løvtreet var lind, og typisk rasmark-lindeskog var tydelig flere steder (bilde 7). Det var i tillegg en del gamle trær, særlig av lind, og flere steder lå det store trær som hadde veltet av vær og vind eller steinras. Skogen bar derfor preg av å være urørt. Det var også forekomster av hasselkratt i de bratte skråningene, med til dels grove dimensjoner. Lengre oppe i lia ble terrenget brattere og mer ufremkommelig, og fikk mange steder preg av gressmark med ulike arter urter, blant annet blodstorkenebb og bergmynte (bilde 8).

Det ble ikke gjort de store funnene her, men trebukkene *Pogonocherus hispidulus* (Piller & Mittenparcher, 1781) og *Leiopus nebulosus* (L, 1758) kan nevnes. Stedet bør undersøkes nærmere ved en senere anledning.

Bilde 6: Løvslogen ved Solvorn ligger sørvendt, og blir svært varm grunnet «gryte-effekt». Foto: Stefan Olberg.

Bilde 7: Rasmark-lindeskog i lia ved Solvorn. Linden dannet kratt flere steder, i tillegg til mye gammelskog med store og gamle trær. Foto: P.K. Solevåg.

Bilde 8: Gressbakke i lia ovenfor Solvorn i Luster. Meget varmt mikroklima gjør at arter som blodstorkenebb og bergmynte trives her. Foto: P.K. Solevåg.

Eikjo, Luster kommune, UTM 32N 6802520, 411433, og Svåi, Luster kommune, UTM 32N 6804982, 411327, 4. juli.

Disse to lokalitetene ligger sør for Marifjøra, langs fjorden. Eikjo er en edelløvskog dominert av hassel og selje. Stedvis var det gammel hengebjørk som dominerte, og marksjiktet var her preget av beite. Skogen ellers var til dels ganske tett, med mye døde trær (bilde 9). Ingen spesielle funn ble gjort, men et eksemplar av den relativt sjeldne løpebillen *Badister lacertosus* Sturm, 1815 ble funnet under noen vedkubber nede ved veien.

Svåi ligger lengre nord, nærmere Marifjøra, og er dominert av lavfurskog. Ingen spesielle funn ble gjort her.

Bilde 9: Jan banker på en død hasselgren ved Eikjo, Luster kommune. Skogen her var stedvis åpen og delvis preget av beitende sau. Foto: P.K. Solevåg.

Sønnesyn sag, Sogndal kommune, UTM 32N 6802615, 405760, 4. juli.

Ingen tur uten et sagbruk, heller ikke denne gang. Dette stedet, som ikke ligger langt fra Hafslø, ble undersøkt, og gleden var stor når vi fant flere eksemplarer av løpebillen *Porotachys bisulcatus* Nicolai, 1822. Denne arten ble funnet i store hauger med sagmugg og planker, og så ut til å foretrekke undersiden av fuktige planker som lå et stykke ned i sagflishaugene. Et eksemplar av løpebillen *Asaphidion pallipes* (Duftschmidt, 1812) ble også funnet her.

Kart 2: Kart over Sønnesyn sag (4), Eikjo (5) og Solvorn (6). Fra Norgeskart.no.

Kaupanger travbane, Sogndal kommune, UTM 32N 6786694, 403743, 5. juli.

Ved travbanen på Kaupanger ligger det et lite tjern, og området er preget av åpen og forstyrret mark med steiner, og er således et ideelt sted for løpebiller. Flere arter løpebiller ble funnet her, blant annet den store *Amara eurynota* (Panzer, 1797). På bjørk og selje ble det banket ned to arter snutebiller: *Dorytomus taeniatus* (Fabricius, 1781) og *Dorytomus rufatus* (Bedel, 1886). Ved vannet ble det ikke funnet noe av interesse.

Haugsbakken, Lærdal kommune, UTM 32N 6773044, 420548, 2. juli.

Lærdal er kjent for sine gressbakker og varme lier, og svært mange varmekjære insekter er funnet her tidligere. Haugsbakken er en vestvendt li dominert av gråor, bjørk og rogn, og grenser til beitemark nederst ved veien. Store deler av lia er åpen rasmark med store steinblokker, og spredte trær innimellom. Det blir svært varmt i lia når solen står på, og det er til dels store mengder med døde trær, særlig av bjørk. Det er tvilsomt at det har vært hogst der tidligere.

Det ble for det meste banket på bjørk og gråor, men manuelt ettersøk på døde trestammer ble også foretatt. Gleden var stor da vi på en grov bjørkelåg fant flere eksemplarer av halvsmelleren *Rhacopus sahlbergi* (EN) (bilde 10), en art som blir nærmere omtalt senere i denne artikkelen. En annen interessant art som ble funnet var *Cryptecephalus pusillus* (NT), samt noen eksemplarer av *Tetratoma ancora* og bladbillen *Plagiosterna aenea*. I tillegg ble snutebillen *Cionus alauda* (NT) påvist ny for Lærdal nede ved veien (bilde 11).

Bilde 10: Funnet av *Rhacopus sahlbergi* (EN) på denne bjørka fører til hektisk aktivitet i ura ved Haugsbakken. Foto: Stefan Olberg.

Bilde 11: Flere eksemplarer av *Cionus alauda* (NT) ble funnet på mørkkongsslys og filtkongsslys langs veien ved Haugsbakken. Foto: PK Solevåg.

Haugshagen, Lærdal kommune, UTM 32N 6770786, 419910, 2. juli.

Nede ved Lærdalselva, rett ved Haugshagen, ble elvebredden undersøkt (bilde 12 og 13). Bredden var dominert av steiner av ulike størrelser med sandområder spredt rundt omkring. Det ble for det meste funnet vanlige arter av løpebiller, samt noen eksemplarer av fuktbillen *Paramecosoma melanocephalum* (Herbst, 1793).

Bilde 12: Solding er en effektiv metode når elvebredder skal undersøkes. Her er tre medlemmer av The Beetles i full sving. Foto: P.K. Solevåg.

Bilde 13: Elva ved Lundsleivi. Haugsbakken sees oppe til høyre. Foto: P.K. Solevåg.

Kart 3: Her vises lokalitetene Haugsbakken (7) og Lundsleivi (8). Fra Norgeskart.no.

I tillegg til de ovenfor nevnte lokalitetene, hadde vi noen kortere stopp på veien til og fra nevnte lokaliteter. Disse lokalitetene ga ikke noen funn av rødlistearter eller andre svært interessante arter, og lokalitetene er derfor ikke omtalt nærmere.

Alle artsfunn gjort i løpet av turen er lagt ut på Artskart, enten via Artsobservasjoner eller via BioFokus sin artsbase, som er knyttet direkte opp til Artskart (GBIF-node). Over 500 artsfunn er til nå lagt ut, og tilbake står det kun noen få ubestemte individer i samlingene våre.

Omtale av rødlistede og andre interessante billearter

Cionus alauda (Herbst, 1781) **NT**

Denne snutebiller er kjent fra tre lokaliteter i Sogn og Fjordane, i kommunene Leikanger, Sogndal og Luster. Vi fant arten på to lokaliteter i Sogndal og på en lokalitet i Lærdal. Arten lever på brunrot, men ble også påvist på mørkkongsglys i Lærdal.

Chrysolina hyperici (Forster, 1771) **VU**

Denne bladbillen lever på perikum på varme enger og i veikanter. Fra gammelt av er den kjent langs kysten mellom Kristiansand og Bergen, med noen få nye funn fra Hordaland. Vi fant arten ny for Sogn og Fjordane ved Fatlaberget og Stedjeberget i Sogndal. Den ble funnet på perikum i sørvendte veikanter sammen med den nærstående *Chrysolina varians*.

Cryptocephalus pusillus (Fabricius, 1777) **NT**

Bladbillen *Cryptocephalus pusillus* lever på ulike løvtrær. Arten er i nyere tid kun kjent fra Jomfruland i Telemark, fra et par lokaliteter i Larvik, samt i et funn fra Hurum i Buskerud. Gamle funn foreligger fra Risør i Aust-Agder. Vi fant flere individer på gråor og bjørk i en varm rasmarek i Lærdal.

Hypera plantaginis (Degeer, 1775) **NT**

Det er gjort få funn i nyere tid av denne snutebillen, noe som kan tyde på en tilbakegang. Arten ser også ut til å ha fått leveområdet innskrenket til Sør-Norge. Ett eksemplar ble funnet ved håving på de bratte bergskrentene i Fatlaberget, der det blant annet vokste tiriltunge, som er artens vertsplante. Den er aldri tidligere funnet i Sogn og Fjordane.

Opilo mollis (L, 1758) **EN**

Denne maurbillen er kjent fra en rekke lokaliteter rundt Oslofjorden, nedover langs Sørlandskysten og nordover til Sogn og Fjordane. Mange av de eldre funnene har vært gjort i forbindelse med tørrfiskanlegg. Nyere funn kjennes bare fra Jomfruland i Telemark og Jeløya i Østfold. Som mange andre spesialiserte vedlevende rovdyr ser arten ut til å gå sterkt tilbake. Ved bruk av bankebrett på hassel, ble arten påvist i to eksemplarer ved Fatlaberget i Sogndal.

Rhacopus sahlbergi (Mannerheim, 1823) **EN**

Denne halvsmelleren er kun kjent fra en lokalitet ved Tafjorden i Møre og Romsdal, samt fra Sandvika i Bærum. Lokalitetene er svært varmekjære, og skiller seg ut med sine grove dimensjoner av flere treslag, deriblant hassel. I Sverige utvikles arten i døde hasselgrener som ligger på bakken, og arten ble banket ned fra hasselgrener ved Sandvika. Arten antas å være begrenset til lokaliteter med ekstremt godt klima og gammel skog. På en svært grov bjørkelåg liggende i en varm rasmark i Lærdal ble flere individer påvist, både ved direkte observasjon under barkflak og ved nedbanking.

Polydrusus formosus (Schaller, 1783) **DD**

Denne snutebillen ble første gang påvist i Norge ved Rud i Bærum i 2008. Senere er det gjort funn ved Sandvika (Bærum) og ved Lilleaker i Oslo. Arten er i spredning i våre naboland, og det samme ser ut til å gjelde for Norge. Flere individer ble banket ned fra selje og bjørk ved fergekaia på Mannheller i Sogndal. Det er sannsynlig at arten har fått spredningshjelp av bil/ferge, men funnet er uansett oppsiktsvekkende, og er det første funnet av arten utenfor Akershus/Oslo.

Vibidia duodecimguttata (Poda von Neuhaus, 1761)

Denne 12-prikkede marihønen ble første gang påvist i Norge i 2011 ved Fatlaberget i Sogndal, da et eksemplar ble fanget i et malaisetelt. Vi fant flere eksemplarer ved Fatlaberget ved banking på diverse løvtrær. Arten var på tidspunktet vi undersøkte lokaliteten den vanligste marihønearten sammen med *Propylea quatuordecimpunctata*. Marihønen ble også påvist på en ny lokalitet, i nedkant av en rasmark ved Ylvisåker i Sogndal.

Litteratur

Solevåg, P.K. 2004. Habitat preferences, species richness and faunistic of ground dwelling Coleoptera along the Sognefjord, Western Norway. Thesis Cand.scient. in Zoological Ecology, Department of Biology, University of Bergen.